

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

БАРАНОВСЬКА ОЛЬГА ДМИТРІВНА

УДК 811.111'06'367.625:159.942](043.3)

**ДІЄСЛІВНА ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ І ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ
ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі англійської філології факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Ділай Ірина Петрівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри англійської філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Єсипенко Надія Григорівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри англійської мови;

кандидат філологічних наук, доцент
Пожарицька Олена Олександрівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри граматики англійської мови.

Захист відбудеться «30» вересня 2021 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «30» серпня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На сучасному етапі розвитку науки *homo sentiens*, або «людина, яка відчуває», привертає увагу дослідників різних галузей знань, серед яких і мовознавці. Лінгвістика емоцій, або емотіологія, стала окремим напрямом досліджень, що свідчить про актуальність вивчення «мови емоцій». Емоційний інтелект як здатність людини розуміти власні емоції та емоції інших людей – ключ до її успіху.

Вербалізація емоцій та емотивність неодноразово привертали увагу мовознавців (В. І. Шаховського, Л. Г. Бабенко, М. В. Гамзюка, А. Вежбицької, Ф. Джонсона-Лерда, К. Оутлі, З. Кевечеша). Сучасна лінгвістична наука націлена на побудову чітких мовних моделей, що, безумовно, є викликом для дослідження недискретної лексичної системи та особливо емотивної лексики. Хоча емотивній лексиці та емотивним дієсловом зокрема присвячено чимало праць, проте досі не вироблено комплексного системного підходу до їхньої інвентаризації та параметризації, що частково зумовлено суб'єктивністю критеріїв емотивності та її залежністю від контексту.

Актуальність цього дослідження визначена його належністю до антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістичної науки, оскільки його предметом є вивчення мовних маркерів емотивності людини, а саме емотивних дієслів, що є відображенням концептуалізації та категоризації емоцій у колективній свідомості носіїв англійської мови. Актуальним є вивчення структури ментального лексикону, мовних та концептуальних систем вираження у ньому емотивності, а також пошук оптимальної методології дослідження семантики дієслова.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, які виконують на кафедрі англійської філології факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка у межах наукової теми «Лексико-семантичні та структурно-граматичні аспекти германських, романських та класичних мов: діахронія та синхронія» (номер держреєстрації 0120U102540). Тему дисертації затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 11/2 від 24 лютого 2010 року). Тема роботи уточнена на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 89/10 від 28 жовтня 2020 року).

Мета дисертації – здійснити системну інвентаризацію та параметризацію емотивних дієслів сучасної англійської мови із застосуванням новітніх методик лексичного аналізу.

Мета передбачає виконання таких **завдань**:

– визначити теоретико-методологічні засади дієслівної інвентаризації та параметризації емотивної лексики сучасної англійської мови;

- інвентаризувати емотивні дієслова англійської мови на основі об'єктивних критеріїв;
- визначити роль когнітивних механізмів метафори та метонімії у поповненні емотивної дієслівної системи;
- дослідити парадигматичні відношення емотивних дієслів сучасної англійської мови;
- здійснити аналіз синтагматичних відношень емотивних дієслів сучасної англійської мови;
- на основі корпусного аналізу виявити латентні емотивно марковані дієслова шляхом вивчення дієслівної семантичної просодії.

Об'єктом дослідження є дієслівна емотивна лексика сучасної англійської мови.

Предмет дослідження – інвентаризація та параметризація емотивної дієслівної лексики сучасної англійської мови.

Матеріалом дослідження слугують емотивні дієслова англійської мови обсягом 1284 одиниці, відібрані з традиційних лексикографічних джерел, сентимент-лексиконів, Корпусу сучасного американського варіанта англійської мови (СОСА) та електронного тезауруса WordNet.

Теоретико-методологічною основою дослідження є праці з емотіології (emotion studies) (В. І. Шаховський, Л. Г. Бабенко, М. В. Гамзюк, Ф. Джонсон-Лерд, К. Оутлі, Б. Левандовська-Томашчик, З. Кевечеш, А. Вежбицька), лексичної семантики дієслова (Ю. Д. Апрусян, М. Е. Білинський, Л. М. Васильєв, В. Г. Вілюман, Р. М. Гайсіна, О. В. Огоновська, І. В. Сентенберг), семантичного синтаксису (Т. В. Булигіна, В. Г. Гак, А. П. Загнітко, Г. А. Золотова, А. М. Мухін, Г. Г. Почепцов, Г. Г. Сильницький, В. Чейф, Т. Гербст, Б. Левін, М. Раппапорт-Говав, Ч. Філмор, З. Вендлер), когнітивної семантики (М. М. Болдирєв, С. Г. Воркачов, С. А. Жаботинська, З. Д. Попова, І. А. Стернін, Ф. Джонсон-Лерд, Дж. Лакоф), ментального лексикону (Дж. Ейчісон, Дж. Міллер, К. Фельбаум, П. Фабер, Р. Майрал), корпусної лінгвістики (Дж. Синклер, Т. МакЕнері, М. Дейвіс, Д. Байбер, Б. Лоу), сентимент-аналізу (Б. Лю, К. Поттс, Дж. Пеннебекер).

Для досягнення мети дисертації та вирішення дослідницьких завдань використано **методологічний апарат**, який поєднує традиційні та новітні підходи, спрямовані на об'єктивацію результатів дослідження: *компонентний аналіз на основі словникових дефініцій; контекстуальний та дистрибутивний аналізи; корпусно-базований та корпусно-керований аналізи; концептуальний аналіз; статистичний аналіз та прийом кількісних підрахунків.*

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що в ній вперше комплексно досліджено систему емотивних дієслів як засобів вербалізації емоцій та реалізації категорії емотивності в англійській мові з позицій традиційної лексичної семантики, корпусного підходу та когнітивної

лінгвістики. Новим є застосування електронного тезауруса WordNet та ресурсів сентимент-лексиконів для виокремлення емотивних дієслівних одиниць та зв'язків між ними у системі мови без звернення до контексту, а також залучення корпусних даних для виявлення дієслів із потенційним, контекстуально чутливим емотивним значенням.

Наукова новизна роботи може бути узагальнена в таких **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Емотивні дієслова – лексико-семантична група дієслів, у семантичній структурі яких наявна сема емоцій (емосема), яка може бути присутня у денотаті, нарівні з експресивністю та оцінкою, та в конотаті, маркуючи дієслово емотивною аурою. Таким чином, аналізу словникових дефініцій виявляється недостатньо для інвентаризації емотивних дієслів, адже конотації простежуються головню на основі аналізу значної кількості контекстів, що стає можливим через залучення корпусного інвентаря, а також сентимент-лексиконів, укладених на основі асоціативних експериментів.

2. Категорія емотивності – лінгвістична категорія, яка відображає вияв емоцій за допомогою мовних засобів, має прагматичну спрямованість, через повторювану реалізацію у мовленні проникає у систему мови, набуваючи нормативного статусу. Емотивні дієслова англійської мови – прямі виразники категорії емотивності, яка реалізується на лексичному рівні. Вербалізація емоцій в англійській мові здійснюється системно, емотивна дієслівна лексика характеризується типовими словотвірними, дериваційними, синтаксичними моделями.

3. Дієслова в англійській мові потенційно схильні до реалізації категорії емотивності через зв'язок дієслівного денотата з мовленнєвою ситуацією, в центрі якої перебуває експерієнсер, що має вираження у дескриптивній та експресивній семантиці емотивних дієслів, а також у виділенні дієслів емотивного відношення та каузативних емотивних дієслів.

4. Інвентаризація дієслівних одиниць на позначення емотивності в англійській мові ускладнена недискретним характером лексико-семантичної системи та потребою застосування нових джерел та методик у поєднанні з традиційними. Застосування сентимент-лексиконів, корпусної методології, стохастичних вимірів, можливість врахування полісемії дієслів на основі тезауруса WordNet дає можливість значно розширити охоплення емотивних дієслів та здійснити їхню кількісну та якісну параметризацію. Особливо ефективним та інноваційним є вивчення дієслівної семантичної просодії на основі корпусного аналізу сполучуваності.

5. Парадигматичні та синтагматичні параметри емотивних дієслів англійської мови мають взаємозалежний характер, простежується особливий вплив контексту на закріплення лексико-семантичних

парадигматичних відношень, зокрема синонімії, яка є найпродуктивнішим типом відношень у лексико-семантичній системі англійських емотивних дієслів.

Теоретична значущість дисертації полягає у доповненні теоретичної та емпіричної бази досліджень із лексичної семантики дієслова.

Практична цінність роботи полягає у можливості використовувати її основні положення й ілюстративний матеріал у навчальному процесі, зокрема у курсах лексикології (розділи «Семантична структура слова», «Лексико-семантичні відношення», «Лексикографія»), стилістики (розділ «Стилістична семасіологія»), теоретичної граматики (розділи «Грамматичні класи слів», «Дієслово») англійської мови, корпусної лінгвістики, когнітивної лінгвістики, а також укладанні підручників і навчальних посібників з лексичної і когнітивної семантики. Дисертаційні положення можуть бути придатні для подальших наукових розвідок студентів та аспірантів. Опрацьований фактичний матеріал можливо використати у лексикографічній практиці, для проведення сентимент-аналізу текстів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведеного дослідження були оприлюднені на таких національних та міжнародних наукових конференціях: Звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2017 р. (Львів, 22 лютого 2018 р., очна форма участі); Першій міжнародній конференції «Емоції, обробка природної мови та психолінгвістичне тестування» за сприяння Інституту лінгвістики Йоргу – Йордан – Ал. Розетті Румунської Академії (Бухарест, 12–15 жовтня 2017 р., очна форма участі); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (м. Одеса, 25–26 червня 2021 р., заочна форма участі).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в одноосібних публікаціях автора: 5 статтях (4 – у фахових виданнях України, 1 – у виданні іншої держави) та у 3 тезах доповідей на конференціях.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна праця загальним обсягом 446 сторінок (обсяг основного тексту – 165 сторінок) складається з анотацій двома мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів з висновками, висновків, списку використаних джерел (242 позиції, наукова література – 220, у тому числі 88 іноземними мовами, довідкова література та лексикографічні джерела – 22 позиції) та 5 додатків (окрема книга).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та висвітлено її актуальність; визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження; охарактеризовано теоретико-методологічні засади та джерельну базу дисертації; розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів; сформульовано основні положення, винесені на захист.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні основи дієслівної інвентаризації і параметризації емотивної лексики в сучасній англійській мові» визначено теоретичне підґрунтя виокремлення емотивних дієслів англійської мови, окреслено сучасну проблематику їхнього дослідження на основі аналізу попереднього дослідницького доробку та з урахуванням сучасних мовознавчих тенденцій, зокрема потреби комплексного застосування корпусної методології, сентимент-лексиконів, статистичного аналізу, концептуального підходу.

Аналіз трактування емоцій у філософії, фізіології, психології та лінгвістиці показав: існує загальне визнання, що емоції є внутрішніми ментальними станами, які виникають внаслідок оцінного пізнання. Емоційність як психічний феномен транспонується у мовний феномен – емотивність, об'єднує усі види емотивної семантики, рівні її вираження і типи відповідної лексики. **Емотивність** визначається як іманентно притаманна мові семантична властивість виражати системою своїх засобів емоційність як факт психіки, соціальні та індивідуальні емоції, відображені у семантиці мовних одиниць (В. І. Шаховський). Емотивність як семантико-прагматична категорія тісно пов'язана з оцінкою та експресивністю. Оцінне значення, яке можна ідентифікувати за допомогою аксіологічної шкали, є передумовою виникнення емотивних конотацій. Услід за В. І. Шаховським трактуємо оцінку та експресивність як компоненти денотативного значення, на основі якого потенційно виникає емотивна конотація. **Емосема** виражає конкретне почуття мовця, викликане сприйняттям предмету номінації (М. Ф. Алефіренко).

Емотивна лексика є домінантним засобом вираження емотивності. Інвентаризація та параметризація емотивних дієслів англійської мови вимагають інтегрованого та синергетичного підходу, полягають у поєднанні традиційних та новітніх методик. Основою інвентаризації емотивної дієслівної лексики є польовий підхід, з позицій якого розглядаємо емотивні дієслова як складові лексико-семантичного поля (ЛСП) емоцій та відповідної лексико-семантичної групи (ЛСГ). Параметризація емотивних дієслів здійснюється на основі їхніх якісних та кількісних характеристик у межах системи мови. Системний підхід до вивчення емотивної дієслівної лексики передбачає дослідження її парадигматики та синтагматики.

З метою інвентаризації та дослідження парадигматичних лексичних зв'язків використано *компонентний аналіз на основі словникових дефініцій*. З метою вивчення синтагматики дієслів застосовано *контекстуальний та дистрибутивний* аналізи. Новітній корпусний підхід реалізовано у формах *корпусно-базованого та корпусно-керованого* аналізів головно для дослідження особливостей сполучуваності емотивних дієслів. *Статистичний аналіз* (визначення коефіцієнтів капа Коена, семантичної наближеності, Mutual Information (MI) та інших корпусних статистичних показників) та *прийом кількісних підрахунків* – допоміжні дослідницькі процедури. *Концептуальний аналіз* залучено через дослідження ролі концептуальної метафори та метонімії у процесі номінації емотивних дієслів. Використано також ключовий інструментарій *сентимент-аналізу* – сентимент-лексикони, здійснено оцінку їхньої ефективності для проведення сентимент-аналізу тексту.

У **другому розділі** «Парадигматика емотивних дієслів англійської мови» зосереджено увагу на інвентаризації ЛСГ емотивних дієслів та відтворенні лексико-семантичних парадигматичних зв'язків синонімії, гіпонімії, антонімії в її межах. Застосовано лексикометричні критерії у вигляді коефіцієнтів довжини синонімічного ряду, глибини гіперо-гіпонімічної ієрархії, кількісних підрахунків антонімічних пар, а також розглянуто якісне наповнення синонімічних рядів через визначення неоднорідного емотивного статусу їхніх складових, на основі WordNet виокремлено емотивні лексико-семантичні варіанти полісемічних дієслів, з'ясовано способи дієслівної номінації, роль концептуальної метафори і метонімії у поповненні емотивного дієслівного лексикону.

Встановлено шляхи емотивної дієслівної номінації: 1) словотвірну (афіксація): а) префікс *be-* – носій переважно негативної оцінки у префіксальних дієслівних конверсивів відіменникового походження: *bespectacle, bemedal, becloud, bedevil, bedew, bedrop, befeather, beflower, befog, befool, befriend, befringe, begem, begrace, behead, bemist, benet, benight, beslave, besmoke* тощо; відприкметникового походження: *becalm, befoul, belittle, benumb* тощо; віддієслівного походження: *bechance, befall, bedaze, bedazzle, bedrench, bedraggle, befit, beget, befuddle, begird, begloom, begrudge, behold, belay, bemean, bemire, bemoan, bemock, bemuse, berate, beseech, beseem, beset, besiege, besmear, besmirch* тощо; префіксально-суфіксальних конверсивах, на зразок *bedarken*; б) суфікс *-ate* подекуди передає іронічне негативне ставлення, особливо завдяки частій сполучуваності дієслів з додатками, які позначають негативні явища, сутності: *eradicate, exterminate, eliminate, liquidate, suffocate, beneficiate, simulate, salivate, recuperate, surrogate, meditate, violate* тощо; конверсія (дієслова, які походять від іменників завжди емотивні): *to mother; to ape, to peacock, to hawk, to claw, to beam, to bean, to bear, to bed, to beef* тощо; інтеграція словосполучення в складнопохідний емотив: *to housekeep,*

housesit, househunt, sleepwalk, daydream, blacklist, shortlist, windowshop тощо; інфіксація: у слензі інфікс *-ma-* передає іронічне ставлення, наприклад, *sophistimacate, edumacate* тощо; тмезис, або експлетивний інфікс: *guaran-damn-tee*; телескопія: *guesstimate > guess + estimate*; емотивна номінація за законом аналогії: *braindrain – doctordrain*; конверсія від складних слів: *to redpencil, to beachcomb, to benchmark*; фразові дієслова (особливо неологізми): *bear out (нідтримати), beat into (змушувати, вбивати в голову), beef about (скаржитися), beat up (укривити), beg off (відпроситися)*; 2) семантичну (вторинна номінація): *to roar, to burn, to simmer, to bristle, to bridle, to frown, to snarl, to snap, to boil, to smoulder, to sizzle*; 3) словотвірну-семантичну (поєднання способів конверсивних дієслівних утворень та одиниць вторинної семантики): *to fume, to fuss* тощо.

На базі зворотного дієслівного тезауруса виокремлено та класифіковано дієслова, які не розпочинають синонімічних рядів у прямих тезаурусах (М. Білінський): 16% – дієслова з виразною емотивною семантикою; 32% – дієслова з невиразною емотивною семантикою (квазіемотиви); 24% – дієслова-архаїзми або лексика високого регістру; 6% – дієслова-сленгізми або лексика низького регістру; 22% – дієслова-терміни. Встановлено, що емотивні дієслова є семантичними антагоністами дієслів-термінів.

У результаті поетапної інвентаризації ЛСГ емотивних дієслів англійської мови виділено 1284 одиниці із наявною емосемою хоча б в одному ЛСВ. Основна інвентаризація здійснена на основі наявних сентимент-лексиконів (словників з маркуванням, яке позначає сентименти, що допомагають визначити емотивні лексичні одиниці, а відтак використовується у автоматизованому сентимент-аналізі тексту): *SentiWordNet 3.0, Harvard General Inquirer, LIWC, MPQA Subjectivity Lexicon* та *Bing Liu's Opinion Lexicon*. Аналіз даних сентимент-лексиконів виявив, що негативно марковані дієслова помітно переважають над позитивними. Максимальне узгодження встановлено між *MPQA* та *Opinion Lexicon*; *LIWC* і *SentiWordNet* продемонстрували найменший збіг. Лексикони здебільшого не відрізняються в позначеннях позитивні/негативні, натомість відрізняються охопленням лексики, різноманітністю способів їх укладання.

У ході дослідження виявлено концептуальні метафори та метонімії, в центрі яких є емотивні дієслівні лексеми. Встановлено вихідний домен ПРИРОДНІ ТА ФІЗИЧНІ ЯВИЩА як спільний для більшості концептів емоцій, наприклад, ГНІВ – ЦЕ ЯВИЩЕ ПРИРОДИ: *"What happened didn't need to happen," he **thundered** [СОСА, News]; She **erupted** in anger [СОСА, Blog]; КОХАННЯ – ЦЕ ФІЗИЧНЕ ЯВИЩЕ: *It will so captivate you, so **magnetize** you, that you won't be able to hold yourself back [СОСА, Blog]*. Також встановлено вихідні домени для окремих концептів емоцій:*

ТВАРИНИ (*"No, sir," he croaked* [COCA, Fic]); ПРИГОТУВАННЯ ТА СПОЖИВАННЯ ЇЖИ (*Ok, Kiel. I'll tell you what's eating me* [COCA, Fic]); РІЗАННЯ ТА ПРОКОЛЮВАННЯ ГОСТРИМИ ПРЕДМЕТАМИ (*Now, it needled her, reminding her she was doing wrong* [COCA, Fic]); ВІЙНА ТА КОНФЛІКТ (*Plus, there are literally hundreds of athletes who have been besieged by abuse, taunts, and even threats on their pages and feeds* [COCA, Web]). Щодо метонімії, то йдеться про фізіологічні та поведінкові відповіді-реакції, наприклад, НЕСАМОВИТА ПОВЕДІНКА РОЗЧАРОВАНОЇ ЛЮДИНИ ОЗНАЧАЄ ГНІВ: *He slammed on his top hat and banged the door behind him* [COCA, Web]; ЗМІНА КОЛЬОРУ ОБЛИЧЧЯ: *Crandall's face flushed with anger* [COCA, Fic].

Парадигматичні відношення синонімії емотивних дієслів досліджено на основі електронного тезауруса англійської мови WordNet. Здійснена класифікація синонімів емотивних дієслів на лексико-семантичні підгрупи, беручи до уваги їхнє концептуальне значення та належність до базових емоцій. Загалом виділено 17 лексико-семантичних підгруп емотивних дієслів англійської мови, які охоплюють 748 синсетів (синонімічних рядів). Наведено домени, що перебувають на межі з емотивними дієсловами: ДІЄСЛОВА МОВЛЕННЯ, ДІЄСЛОВА ОЦІНКИ, ДІЄСЛОВА КРИТИКИ, ДІЄСЛОВА ДИСКУСІЇ ТА СУПЕРЕЧКИ, СОМАТИЧНІ ДІЄСЛОВА. У процесі дослідження визначено кількісно-якісні параметри лексико-семантичних підгруп. Встановлено найчисельнішу підгрупу емотивних дієслів із негативним компонентом на позначення гніву, роздратування (21%), наприклад: *to abuse, anger, frown, glower, bawl, antagonize, infuriate, exasperate, incense, madden, shout, unman, chafe* тощо, та найчисельнішу підгрупу дієслів із позитивною емотивною семантикою на позначення радості, інтересу-хвилювання, любові, кохання, прихильності, пошани (21%), наприклад: *admire, adore, enjoy, bask, relish, savor, idolise, worship, rejoice, respect, prize, value, treasure, appreciate* тощо.

З'ясовано середню довжину синонімічного ряду емотивних дієслів, яка становить 2 конституенти. Виявлено перевагу однолексемних синсетів, що трактуємо як ознаку нульової синонімічності (див. Рис. 1). Десять та більше конституентів виявлено в поодиноких синсетах, наприклад:

S: (v) *perplex, vex, stick, get, puzzle, mystify, baffle, beat, pose, bewilder, flummox, stupefy, nonplus, gravel, amaze, dumbfound* (be a mystery or bewildering to). Підгрупа дієслів, що позначають гнів, роздратування, налічує найбільшу кількість (19) конституентів у синсеті.

Аналіз антонімічних зв'язків емотивних дієслів англійської мови засвідчив головно наявність градуальних антонімічних пар (92%) (*cheer :: complain, content :: discontent, elate :: depress, gladden :: sadden, hearten :: dishearten, like :: dislike, love :: hate, please :: displease* тощо) та низьку продуктивність антонімії в досліджуваній ЛСГ порівняно з іншими типами лексико-семантичних відношень.

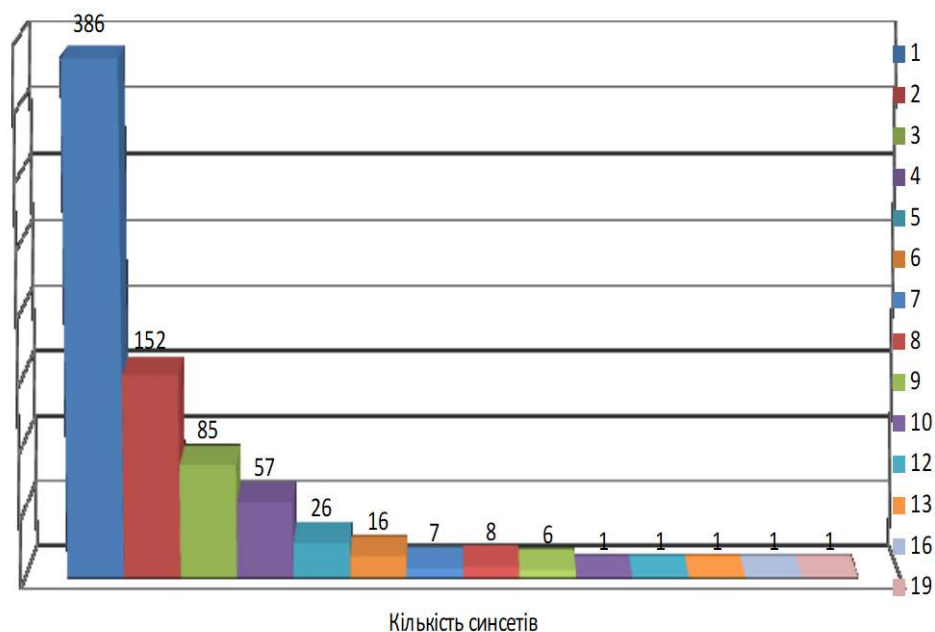

Рис. 1. Лексикометричні параметри синонімічних рядів емотивних дієслів у WordNet

Ономасіологічний підхід до дослідження гіпонімії емотивних дієслів (дослідження гіпонімічних зв'язків від гіпероніма до його тропонімів (дієслівних гіпонімів) виявив 57 початкових гіперонімів. Встановлено 27 початкових гіперонімів з концептуальним значенням, що пов'язане зі сферою емоцій. Найпродуктивнішими гіперонімами з емотивним компонентом (охоплюють від 20 до 51 тропоніма) є такі синсети у WordNet: *express emotion, express feelings* (give verbal or other expression to one's feelings); *displease* (give displeasure to); *feel, experience* (undergo an emotional sensation or be in a particular state of mind); *affect, impress, move, strike* (have an emotional or cognitive impact upon); *express, verbalize, verbalise, utter, give tongue to* (articulate; either verbally or with a cry, shout, or noise). Гіпероніми з емотивною семою не відзначаються особливою глибиною підпорядкованої ієрархії, яку вимірюємо як довжину ендоцентричного ряду – від початкового гіпероніма до кінцевого гіпоніма (тропоніма). Довжина ендоцентричного ряду становить від 1 або 2 рівнів, наприклад, *despair* (abandon hope; give up hope; lose heart) → 1) *despond* (lose confidence or hope; become dejected); *fear, dread* (be afraid or scared of; be frightened of) → 1) *panic* (be overcome by a sudden fear) → 2) *freak out, freak, gross out* (lose one's nerve), рідше від 3 до 7 рівнів. Однак, нерідко усі тропоніми цих рівнів ієрархії зараховуємо до списку емотивних дієслів. Наприклад, гіперонім-архисема 'give verbal or other expression to one's feelings' синонімічного ряду *express emotion, express feelings* має два рівні та усі підпорядковані тропоніми належать до емотивної лексики: *laugh, express joy, express mirth* (produce laughter); *cry, weep* (shed tears because of sadness, rage, or pain); *break, burst, erupt* (force

out or release suddenly and often violently something pent up); *lament, keen* (express grief verbally); *bellylaugh* (laugh a deep, hearty laugh); *bawl* (cry loudly); *sob* (weep convulsively) тощо. Виявлено гіпероніми, які не мають підпорядкованих тропонімів і, відповідно, перебувають на шкалі тропонімів з позначкою 0: *like* (be fond of); *sympathize, sympathise, empathize, empathise, understand* (be understanding of); *fear* (be uneasy or apprehensive about). Якщо мінімальні позначки на шкалі тропонімів належать гіперонімам з емотивною семою, то максимальний показник продуктивності (95 та 110 тропонімів різних рівнів) реалізується завдяки гіперонімам з чітко вираженою неемотивною семою: *make, create* (make or cause to be or to become) та *act, move* (perform an action, or work out or perform (an action)). Дещо нижчі показники прослідковуються у гіперонімів *change, alter, modify* (cause to change; make different; cause a transformation) та *think, cogitate, cerebrare* (use or exercise the mind or one's power of reason in order to make inferences, decisions, or arrive at a solution or judgments). Тропонімічна ієрархія сягає від 1 до 9 рівнів.

Середня довжина ендоцентричного ряду складає 2,5 рівні. Середня кількість тропонімів на один початковий гіперонім становить 13 тропонімів. 67% усіх встановлених тропонімів є кінцевими та не переходять на нижчий рівень: *beatify* (make blessedly happy); *miff* (cause to be annoyed); *gall, irk* (irritate or vex); *torment, torture, excruciate, rack* (torment emotionally or mentally); *lacerate* (deeply hurt the feelings of; distress) тощо.

У **третьому розділі** «Синтагматика емотивних дієслів англійської мови» визначено синтаксичний статус емотивних дієслів англійської мови, який визначається особливостями предикатно-аргументної структури, валентності та сполучуваності. Контекстуальний аналіз, здійснений на основі конкордансів, дозволив підтвердити попередні твердження (корпусно-базована методологія) та сформулювати певні спостереження, головно стосовно семантичної преференції та просодії досліджуваних одиниць на основі суцільної вибірки (корпусно-керована методологія).

Передумовою реалізації предикатно-аргументної структури емотивних дієслів (дієслів емотивного відношення та каузативних дієслів) є наявність аргумента експерієнсера, який позначає живу істоту, що є суб'єктом сприйняття, носієм емоцій, та може виступати в різних синтаксичних позиціях, виконувати роль суб'єкта або об'єкта. Визначено умови реалізації граматичного речення та валентних характеристик загалом. Зіставлено валентні характеристики дієслів, що виражають емотивне відношення між суб'єктом та об'єктом емоції (*grieve, hate, fear, like, love, admire, respect, miss* тощо), та каузативних дієслів (*annoy, frighten, shock, surprise, worry, amuse, entertain, discourage, encourage, excite* тощо), що вказують на причину емоції, відношення між причиною емоції та суб'єктом емоції. Валентні моделі проілюстровано на матеріалі

СОСА, який дає змогу дослідити синтаксичні конструкції через програму конкордансів. У результаті дослідження визначено двовалентність як головний тип валентності емотивних дієслів. З'ясовано, що збіг комплементів притаманний семантично наближеним лексемам, проте не йдеться про повний збіг, адже синоніми відрізняються своїм значенням і можуть мати дещо відмінне оточення й типи валентності.

На матеріалі СОСА розглянуто право- та лівобічну лексичну сполучуваність емотивних дієслів. Корпусний аналіз продемонстрував двокомпонентний предикат, який складається з суб'єкта та об'єкта, прийменникового або безприйменникового вираження. Дієслова емотивного відношення у ролі суб'єкта містять іменник на позначення живих істот або особовий займенник, сполучуваність з яким демонструє високий рівень частотності. Об'єктом виступають особові займенники в об'єктному відмінку або іменники. Позицію суб'єкта каузативних дієслів займають іменники, які позначають живих істот, неживі предмети, явища, які викликають позитивні/негативні емоції, або особові займенники. У ролі правобічних колокатів каузативних дієслів виступають іменники, які позначають живих істот та займенники в об'єктному відмінку або, для окремих лексем, зворотні займенники. У ході дослідження встановлено сполучуваність емотивних дієслів із синонімічними дієслівними одиницями ('love and cherish', 'admire and respect', 'hate and despise'), з 'most' та 'do', відприкметниковими прислівниками ('tenderly', 'vehemently'), а також з прислівниками способу дії та високочастотними прислівниками міри та ступеня, які переважно інтенсифікують емотивне значення та рідше послаблюють.

У результаті корпусного аналізу досліджено семантичну преференцію, що розглядає семантичні підкласи, до яких здебільшого належать колокати слова. Окреслено властивості семантичної просодії, що сприяє вивченню латентного дієслівного конотативного значення у колокації. *Семантична просодія* визначається як «постійна аура значення, за допомогою якої форма надихається сусідніми колокатами» (Б. Лоу). Емотивні дієслова з позитивним або негативним компонентом значення характеризуються, як правило, збереженням відповідної семантичної просодії: *to appreciate + help, offer, beauty, honesty, insight, humor, suggestion, sentiment, willingness, enthusiasm, compliment, kindness, hospitality, generosity, thoughtfulness, dedication, openness: 'Let them appreciate the warmth and comfort of their own homes'* [COCA, Web] (позитивна просодія); *to mourn + death, loss, passing, demise, departure, decline, absence, erasure, tragedy, casualty, destruction, disappearance, extinction, defeat, suffering, victims: This is a tragedy. We mourn this loss* [COCA, Blog] (негативна просодія). Рідше трапляється змішаний тип просодії (*to excite admiration, to excite hatred, to encourage appreciation, to encourage the violence*). Виявлені поодинокі зразки атипової сполучуваності (*to admire the problem, to fear success, to appreciate a portion*

of pain). Результатом цього аналізу вважаємо виявлення немотивних лексичних одиниць (*to earn + respect, reputation, trust, recognition, admiration, gratitude, loyalty, affection, credibility, salvation, fame, award, victory* тощо; *to engender + fear, conflict, controversy, hatred, hostility, anxiety, confusion, opposition, anger, suspicion, crisis, violence, resentment, rage, mistrust, frustration, problem* тощо), які за рахунок семантичної преференції та семантичної просодії здатні отримувати емотивне забарвлення, а відтак розширити список емотивних дієслів. Лема *'to cause'* має негативну семантичну просодію та виражену семантичну преференцію: сполучається з лексемами, що позначають захворювання, на зразок *disease, cancer, pain, injury, infection, death, illness, headache* тощо; колокати, що позначають проблеми навколишнього середовища та стихійні лиха: *pollution, flooding, earthquake, hurricane, tsunami* тощо; колокати, що виражають негативний емоційний стан або ставлення: *stress, confusion, stir, anxiety, depression, distress, discomfort, panic, irritation, alarm, grief, embarrassment* тощо. Приклад негативної семантичної просодії простежуємо у контексті: *But, since these types of problems can cause anxiety, we've listed some tips on what you can do if you find yourself in a similar situation* [COCA, Web].

ВИСНОВКИ

У ході дослідження окреслено теоретико-методологічні засади дієслівної інвентаризації та параметризації емотивної лексики сучасної англійської мови. Застосовано новітні інструменти сентимент-аналізу, корпусного та концептуального аналізів у поєднанні з традиційними структурними.

Визначено поняття емотивності та встановлено її відмінності від суміжних понять, зокрема оцінки та експресивності. Емотивність у нашому дослідженні ототожнюємо з конотацією; оцінку та експресивність зараховуємо до логіко-предметного значення. Оцінна лексика є потенційно емотивною, експресивні ж семи обов'язково наявні в денотаті емотивних одиниць.

Саме емотивні дієслова виступають тим інвентарем, який сприяє всебічному дослідженню емотивності як міждисциплінарного феномена. Встановлено шляхи емотивної дієслівної номінації: словотвірну, семантичну (вторинна номінація), словотвірно-семантичну. Здійснено поетапну інвентаризацію 1284 дієслів з емотивним компонентом значення, головню на основі наявних сентимент-лексиконів: *SentiWordNet 3.0, Harvard General Inquirer, LIWC, MPQA Subjectivity Lexicon* та *Bing Liu's Opinion Lexicon*. Як підсумок, можемо стверджувати, що, незважаючи на складність чіткого виокремлення конотації, сучасні стохастичні моделі, що реалізуються в

сентимент-лексиконах, та їхнє постійне вдосконалення та оновлення сприяє фіксації конотативного (емотивного) значення у системі мови.

Визначена роль концептуальної метафори та метонімії як механізмів поповнення лексикону емотивних дієслів. Встановлено вихідні домени для емотивного домену, такі як ТВАРИНИ, ПРИГОТУВАННЯ ТА СПОЖИВАННЯ ЇЖИ, РІЗАННЯ ТА ПРОКОЛЮВАННЯ ГОСТРИМИ ПРЕДМЕТАМИ, ВІЙНА ТА КОНФЛІКТ, та основні концептуальні метафоричні моделі.

На основі тезауруса WordNet окреслені парадигматичні відношення синонімії, антонімії та гіпонімії емотивних дієслів. Отримана суцільна вибірка на основі електронного тезауруса англійської мови WordNet дозволила класифікувати синоніми емотивних дієслів на лексико-семантичні підгрупи на основі концептуального значення та належності до базових емоцій. Наголошено на явищі перетину та перехідності емоцій, що говорить про певну розмитість меж досліджуваних підгруп. У процесі дослідження визначено кількісно-якісні параметри лексико-семантичних підгруп. Встановлено найчисельніші підгрупи емотивних дієслів (підгрупа емотивних дієслів із негативним компонентом значення, яка позначає гнів, роздратування та підгрупа емотивних дієслів із позитивним компонентом значення, яка позначає радість, інтерес-хвилювання, любов, кохання, прихильність, пошану). Встановлена середня довжина синонімічного ряду емотивних дієслів (2 конституенти). Виявлено перевагу однолексемних синсетів.

У результаті дослідження антонімічних зв'язків емотивних дієслів англійської мови, виокремлено пари антонімів ЛСГ емотивних дієслів англійської мови, які є передусім градуальними, що значною мірою зумовлене самою сутністю емотивних дієслів.

У ході аналізу встановлено особливості гіпонімії емотивної дієслівної лексики. Застосовувавши ономасіологічний підхід до вивчення гіпонімії, змодельовано ендоцентричні ряди на основі заздалегідь визначених початкових гіперонімів та їх тропонімічної ієрархії. Цей етап дослідження дозволив дослідити лексико-семантичні підгрупи емотивних дієслів англійської мови, що відображають категоризацію емотивних концептів, встановити їхній зв'язок з іншими ЛСГ.

Проведено аналіз синтагматичних відношень емотивних дієслів англійської мови. Визначено предикатно-аргументну структуру емотивних дієслів, яка передбачає семантичну роль експерієнсера, який позначає живу істоту, що є суб'єктом сприйняття, носієм емоцій, та може виступати в різних синтаксичних позиціях. Виділено дієслова емотивного відношення та емотивні каузативні дієслова (предикати з суб'єктом-експерієнсером та об'єктом-експерієнсером). У результаті дистрибутивного аналізу виявлені валентні моделі емотивних дієслів англійської мови та встановлено двовалентність як основний тип валентності емотивних дієслів.

Дослідження сполучуваності із застосуванням корпусно-базованого та корпусно-керованого методів аналізу дозволило дослідити лексичну та семантичну сполучуваність емотивних дієслів, а відтак підтвердити попередні та сформулювати нові спостереження. Встановлена схожа лівобічна та правобічна сполучуваність більшості емотивних дієслів з іменниками (двокомпонентний предикат). Виявлена сполучуваність емотивних дієслів з синонімічними дієслівними одиницями, а також з прислівниками, зокрема міри та ступеня. Встановлена сполучуваність з відприкметниковими прислівниками.

На основі корпусних даних досліджено явища семантичної преференції та семантичної просодії емотивних дієслів. На конкретних прикладах продемонстровано алгоритм емотивного забарвлення нейтральних дієслівних лексем, які потенційно можуть поповнити систему емотивних дієслів англійської мови.

Таким чином, дослідження категорії емотивності в лексико-семантичній системі англійського дієслова показало її іманентний характер для дієслівної семантики та потенційну можливість виявлення значно більшої кількості емотивних дієслів, ніж можна визначити на основі традиційного лексикографічного матеріалу.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у порівнянні результатів дієслівної інвентаризації та параметризації емотивної лексики сучасної англійської мови з іншими ЛСГ дієслів, до яких було б застосовано схожу методологію, а також у глибшому вивченні епідигматики емотивних дієслів англійської мови.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Барановська О. Д. Валентність емотивних дієслів англійської мови. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*: зб. наук. пр. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2020. № 14. С. 5–10.
2. Барановська О. Д. Категорії емотивності та експресивності в системі англійського дієслова. *Іноземна філологія*. 2015. Вип. 128. С. 25–29.
3. Барановська О. Д. Перспективи корпусного дослідження емотивних дієслів англійської мови. *Нова філологія*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 80. Т. 1. С. 48–53.
4. Барановська О. Д. Предикатно-аргументна структура емотивних дієслів англійської мови. *Наукові записки Національного університету*

«Острозька академія»: наук. журн. Серія: Філологія. 2020. Вип. 10 (78). С. 13–16.

5. Baranovska O. Emotive Verbs in English Sentiment Lexicons. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. June 2020. Issue 230. № VIII (38). P. 7–10.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Барановська О. Д. Сентимент-лексикон як спосіб інвентаризації емотивних дієслівних одиниць у системі англійської мови. *Тези звітної наук. конф. проф.-виклад. складу ф-ту іноземних мов за 2017 рік* (Львів, 22 лютого 2018 р.). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. С. 49–51.

7. Барановська О. Д. Метафора як механізм утворення нових емотивних значень. *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: Сучасна філологія. перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень* (м. Одеса, 25–26 черв. 2021 р.). Одеса: Південноукр. організація «Центр філол. досліджень», 2021. С. 32–35.

8. Baranovska O. A survey of English verbs in sentiment lexicons. *The First International Conference on Emotions, Language Processing and Psycholinguistic Testing. The Iorgu Jordan – Alexandru Rosetti Institute of Linguistics, Romanian Academy*. Bucharest, Romania, 12–15 October 2017. P. 31–33.

АНОТАЦІЯ

Барановська О. Д. Дієслівна інвентаризація і параметризація емотивної лексики в сучасній англійській мові. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

У дисертації представлено результати системної інвентаризації та параметризації емотивних дієслів сучасної англійської мови із застосуванням новітніх методик лексичного аналізу. Розглянуто систему емотивних дієслів як засобів вербалізації емоцій та реалізації категорії емотивності в англійській мові з позицій традиційної лексичної семантики, корпусного підходу та когнітивної лінгвістики. Дослідження виконано в межах антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістичної науки як інтегрального підходу, що дозволяє синергію різних методів дослідження мовних явищ.

Інвентаризовано емотивні дієслова англійської мови на основі різних джерел. Застосування електронного тезауруса WordNet та ресурсів

сентимент-лексиконів дало змогу виділити емотивні дієслівні одиниці та зв'язки між ними у системі мови на основі об'єктивних критеріїв. Залучення корпусних даних уможливило виявлення дієслів з потенційним емотивним значенням. Зокрема, цьому сприяло вивчення дієслівної семантичної просодії у СОСА.

Емотивні дієслова англійської мови формують лексико-семантичну систему, яку можна піддати лексикометричній параметризації. Дослідженими параметрами цієї системи є парадигматичні (синонімія, антонімія та гіпонімія) та синтагматичні (моделі валентності, предикатно-аргументна структура, сполучуваність) відношення в її межах, що дають змогу визначити значущість досліджуваної лексико-семантичної групи в лексико-семантичній системі англійського дієслова загалом. Системні дослідження такого типу важливі для вивчення структури ментального лексикону носіїв англійської мови.

Ключові слова: емотивні дієслова, емотивність, інвентаризація, параметризація, парадигматика, синтагматика.

АННОТАЦІЯ

Барановская О. Д. Глагольная инвентаризация и параметризация эмотивной лексики в современном английском языке. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2021.

В диссертации представлено результаты системной инвентаризации и параметризации эмотивных глаголов современного английского языка с применением современных методик лексического анализа. Рассмотрена система эмотивных глаголов как средств вербализации эмоций и реализации категории эмотивности в английском языке с позиций традиционной лексической семантики, корпусного подхода и когнитивной лингвистики. Исследование выполнено в рамках антропоцентрической парадигмы современной лингвистической науки как интегрального подхода, допускающего синергию различных методов исследования языковых явлений.

Эмотивные глаголы английского языка инвентаризованы на основании различных источников. Применение электронного тезауруса WordNet и ресурсов сентимент-лексиконов позволило выделить эмотивные глагольные единицы и связи между ними в системе языка на основании объективных критериев. Привлечение корпусных данных позволило

идентифицировать глаголы с потенциальным эмотивным значением. В частности, этому способствовало изучение глагольной семантической просодии в СОСА.

Эмотивные глаголы английского языка образуют лексико-семантическую систему, к которой можно применить лексикометрическую параметризацию. Изучаемыми параметрами этой системы являются парадигматические (синонимия, антонимия и гипонимия) и синтагматические (модели валентности, предикатно-тная структура, сочетаемость) отношения в ее пределах, позволяющие определить значимость исследуемой лексико-семантической группы в лексико-семантической системе английского глагола в целом. Системные исследования такого рода важны для изучения структуры ментального лексикона носителей английского языка.

Ключевые слова: эмотивные глаголы, эмотивность, инвентаризация, параметризация, парадигматика, синтагматика.

ABSTRACT

Baranovska O. D. Verb-expressed inventory and parameterization of emotive vocabulary in Modern English. – A manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The dissertation presents the findings of a comprehensive study of the system of emotive verbs as the means of emotion verbalization and manifestation of the category of emotivity in English from the standpoint of traditional lexical semantics, corpus approach and cognitive linguistics. The research is performed within the anthropocentric paradigm of modern linguistics as an integrated approach that allows for the synergy of different methods of studying linguistic phenomena.

The formal peculiarities of English emotive verbs have been revealed as a result of the study of the emotive verb nomination: wordforming, semantic, wordforming-semantic.

The following sentiment-lexicons have been used for the purpose of the inventory: SentiWordNet 3.0, Harvard General Inquirer, LIWC, MPQA Subjectivity Lexicon and Bing Liu's Opinion Lexicon. These sentiment-lexicons mostly differ in coverage, methods of creation, lexical diversity and detail of description. In order to determine the consistency of the data in all the scrutinized sentiment-lexicons, the statistical coefficient of Cohen's Kappa has been calculated.

The role of the mechanisms of the conceptual metaphor and metonymy in the formation of the target domain of emotions has been studied. The productive mappings involving the emotive verbs have been pinpointed.

The dissertation makes an attempt to parameterize paradigmatic lexical-semantic relations. Synonymy, antonymy and hyponymy of the emotive verbs have been analysed. The study has been conducted mainly on the basis of the WordNet thesaurus, which enabled taking into account polysemy of the emotive verbs. The lexicometric parameters of the synsets of the emotive verbs, in particular the coefficient of synonymy, the average length of the hyponymic hierarchy of the previously inventoried emotive verbs, as well as the quantitative representation of antonyms have been established. Based on the analysis of the synsets selected from Wordnet, 17 lexical-semantic subgroups of English emotive verbs have been singled out.

The syntagmatics of English emotive verbs has been studied separately. Syntagmatic lexical-semantic parameters include the study of the models of valency, predicate-argument structure, and collocability. The predicate-argument structure of the emotive verbs presupposes the semantic role of the Experiencer. According to the peculiarities of the predicate-argument structure, the verbs of emotive relation and causative emotive verbs have been distinguished.

Special attention has been paid to the corpus study of semantic prosody – a kind of connotation acquired by a lexical unit due to its collocability with mostly positive or mostly negative units of the immediate environment. Thus, semantic prosody allows for an extension of the previously inventoried list of the emotive verbs.

Keywords: emotive verbs, emotivity, inventory, parameterization, paradigmatics, syntagmatics.

Підписано до друку 30.08.2021 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 51. Наклад 100 прим.

ФОП Костенко С. Б.
вул. Гребінки, 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 261-24-15
e-mail: kost.svit@gmail.com

